

Grósz András

Elítelve Budátörőről

Rögös utakon (Auf steinigem Wegen)

1946. január 19-én görögült ki Budátörőről az első vonaszerelvény, mely az itt élő német lakosok döntő részét a délnemzetorzági Baden-Württemberg tartományba vitte, hogy földjüktől és ingóságuktól megfosztva kezdi el egy nyomorúságos új életet abban az országban, ahonnan a XVIII. század első felében őseik érkeztek a Magyar Királyság területére. A Budátörő Német Nemzetiségi Önkormányzata által kiadott reprezentív kiadvány arra vállalkozott, hogy a magyarországi – és elsősorban a budatörői - németek elítélésének 60. évfordulóján emléket állítson mindazoknak, akiket néhány évvel ezelőtt letit földöntúlvá a második világháborút lezáró potsdami konferencia határozatai kötelező érvényűnek tekintő magyar kormány 1945. december 22-i döntése, mely a hazai németiség Magyarországról való kizűzetéséről határozott. A kiadvány első állomása Budátörős volt.

A könyv kiscsület tesz arra, hogy részben összegegyűljék azokról az írásos és szóbeli visszaemlékezéseket, amelyeket a tragikus események résztvevői írtak le vagy beszélték el interjú keretében.

Tematikus felépítésben a mű alapvetően négy részre osztható: az első nagyobb egység közvetlenül az elűzetés előtt évekét öleli fel, a második világháborút veszjózó utolsó évet a község egyik lakója, Theresia Noack (geborene Heitzig) 1943/44-es visszamenlékezésain keresztül eleveníti fel.

A dolgos hétköznapokon és az egyházi ünnepeken már átütő a szörnyű világegés Budatörösöt sújító valóság a háborúban elesett katonákkal, az egyre gyaroktobb bombázásokkal, a lakosságát nyomasztó testi és lelki fenyegetésseggel. A visszamenlékezésben ugyanakkor kirajzolódott az a több évvel visszamenlézett életmód, mely Budatörős lakóinak életét meghatározta: a farsangi bál, a nagypénmeti Kálvária-dombi keresztút, a szőlő- és őszibarack-termelés fáradságos és eredményes munkája, a korai nyári Ürmajpa és a köhegyi Szepietelen Fogarítás Kápolnájának ősi búcsúja minemeg kerthe foglalta az itt élők életét, s egy olyan biztonságos háttérrel jelenett, melynek megrendülése a szorgalmas sváb község számára korábban szinte elképzelhetetlen volt. Theresia Noack leírása ennek a hagyományokra és tradíciókra alapozott világ vége miatti aggodalom és féltelen kifejeződése is. A német gyökereit és hagyományait ápoló, de magyar hazájához ragaszkodó egyén számára szinte megkérdőjeleződik saját identitása azzal, hogy a pusztító háború és a kül-és belpolitika helyzet felgyorsulása, valamint az ország számára tragikus kimenetelének következménye betűreemlék és alássa az évszázadok alatt kialakított mindennapi struktúrákat és a hagyományos életvitelt. A visszamenlékezésben jelenik elő egy zart község életének az utolsó háborús években való megbolydulását és zűzközését, amely már előre vetíti a kiadvány tragédiáját is. Tematika szempontból a memóriát kedvező hangulatú bevezetőként szolgál a későbbi tragikus történetekhez, a budatörői események jobb megértéséhez.

A második nagy egység az itthon maradt németek visszamenlékezésébe ad betekintést. A Magyar Foszóvetség elnöke, Kalász Márton leírásában a budatörői elűzetés folyamánának ábrázolása mellett az egész magyarországi németiséget érintő kiadvány jellegzetessége

re is vállalkozik. Írásának egyik fontos dokumentuma az egykori budatörői plébános, Slik Zoltán levele, melyet azon papoknak írt, akiknek egyházközségébe az elűzött németek ből elkergetettek: „Mindent megpróbáltam, amit csak lehetett, hogy lelküket megnyug-Utra vá a szép feladat, hogy lelkük nyitott sebet begyógyítsa, s őket az új életbe bevezesse” – áll a dokumentumban.

Kalász írás egyéni életsorokat villant fel – többek között – a kiadvány alóli menets, valamint az egyházak bátor kiállását is dicsérve, felidézve a nemzetközi körülmények és az 1945 és 1948 közötti belpolitika párhuzamait, melyek egyik áldozatává ép-pen a magyarországi németiség vált.

Az írás után közzölt interjúk a Budatörőn maradt németek vallomása, amelyekben a három megkerdeztet saját sorsán keresztül beszél az elűzetés fájdalmas emlékeiről. Erté-már 1945 nyarán érték atrocitások a budatörői németeket: az úrnapi körmeneből kirángatott férfiakat tartóztatták le és internáltak fasisztának és volksbundistának bélyegezve, de utolsó pillanatban menekült meg: miután édesapjával már a vonatra szállították őket, a Gázmitvek párttitkára a dolgos német munkaezt-hány miatt a gyárbeli dolgozókat elengeménység munkájára való igényt, azt hogy mennyire hamos és torz volt az a sajátbeli hi-puganda, mely a közvéleményt a németek ellen hangolta... Az interjúkat követő Komrád-zsef Iskolaigazgató tollából csak adatai az a szisztematikus alapossággal végbe-ment folyamaton, mely a budatörői elűzetést jellemze. Ugyanakkor kétségelent tény, terjedőből nehezen következtethető ki teljes bizonyossággal, hogy valójában melyik janu-ári napon kezdődött az elűzetés? Pontosán hány rendő szállta meg a községet? Hány em-bert telepitettek ki Budatörőre Németországba – 1946 januárjában, majd 1947 augusztu-szonyított oljkor ellenmondásosság mellett – szerkezetükben sem állnak olykor egy-séges egésze, jóllehet az interjúalanyok kronológiát és a tartalmat érintő rugalmassá-ga nem csökkenti a beszélgetések forrásértékét.

Komrád-Komrád János az 1935 és 1957 közötti budatörői időszakról szóló visszamenlé-kése rávilágít az elűzetésen kívüli eseményekre is, melyek a két világháborút között érv-aló kényzszerfűtség vagy az 1956-os forradalom budatörői eseményének epizódsszerűtér-vezőiséig.

A harmadik egység Ébner Györgynek, Budatörős kitelepített bírójának feleségének naplóbé-jezésének keresztüli mutatja be a tragédiát 1945 júniusától az 1947. nyári kitoloncolásig. Egy-séges szerkezetű kiadványban értékes forrás nemcsak az elűzetés, hanem a budatörői előzmenyek folyamatairól is. A dokumentum szerint – ezt támasztják alá az országos na-zlaklások, vagy onelvetélek és rablások, valamint az ún. pontozásos rendszer kialakítása, melyel a német lakosságot minősítették, aszerint, hogy részt vett-e a Volksbundban, az SS-ben, esetleg a nyilas mozgalomban. Ez a minősítő rendszer ugyanakkor nem vált be, hiszen az önkéntesen náci, illetve náci szervezetbe vonulók már korábban elhagyták az or-